1. शब्द परिचयः 1

अभ्यासः

प्रश्न 1. (क) उच्चारणं कुरुत- (उच्चारण कीजिए-)

छात्रः	गजः	घटः
शिक्षकः	मकरः	दीपकः
मयूरः	बिडालः	अश्वः
शुकः	मूषकः	चन्द्रः
बालकः	चालकः	गायकः

(ख) चित्राणि दृष्ट्वा पदानि उच्चारयत- (चित्रों को देखकर शब्दों का उच्चारण कीजिए)

कृषकः

वृषभः

भल्लूकः

मण्डूकः

कपोतः

पर्यङ्कः

दूरभाषः

काकः

सौचिकः

उत्तरः
(क) छात्र स्वयं उच्चारण करें। सभी शब्द अकारान्त पुल्लिग हैं।
(ख) छात्र चित्रों को देखकर उच्चारण करें।

प्रश्न 2. (क) वर्णसंयोजनेन पदं लिखत- (वर्ण जोड़कर पद लिखिए-)

यथा–	च् +	अ +	ष् +	अ +	क् +	अः			=	**चषकः**
	स् +	औ +	च् +	इ +	क् +	अः			=	
	श् +	उ +	न् +	अ +	क् +	औ			=	
	ध् +	आ +	व् +	अ +	त् +	अः			=	
	व् +	ऋ +	द् +	ध् +	आः				=	
	ग् +	आ +	य् +	अ +	न् +	त् +	इ		=	

(ख) पदानां वर्णविच्छेदं प्रदर्शयत- (पदों का वर्ण-विच्छेद प्रदर्शित कीजिए-

यथा– लघुः = ल् + अ (ल) + घ् + उः (घुः)

सीव्यति = ...

वर्णाः = ...

कुक्कुरौ = ...

मयूराः = ...

बालकः = ...

उत्तरः

(क) च् + अ + ष् + अ + क् + अः = **चषकः**

स् + औ + च् + इ + क् + अः = **सौचिकः**

श् + उ + न् + अ + क् + औ = **शुनकौ**

ध् + आ + व् + अ + त् + अः = **धावतः**

व् + ऋ + द् + ध् + आः = **वृद्धाः**

ग् + आ + य् + अ + न् + त् + इ = **गायन्ति**

(ख)

स् + ई	व् + य् + अ	त् + इ
सी	व्य	ति

व् + अ	र् + ण् + आः
व	र्णाः

क् + उ	क् + क् + उ	र् + औ
कु	क्कु	रौ

म् + अ	य् + ऊ	र् + आः
म	यू	राः

ब् + आ	ल् + अ	क् + अः
बा	ल	कः

प्रश्न 3. उदाहरणं दृष्ट्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- (उदाहरण देखकर रिक्त स्थान भरिए-

यथा–			
	चषकः	चषकौ	चषकाः
	....	बलीवर्दौ	....
	शुनकः	....	....
	....	....	मृगाः
	....	सौचिकौ	....
	मयूरः		

उत्तरः

बलीवर्दः	....	बलीवर्दाः
....	शुनकौ	शुनकाः
मृगः	मृगौ	....
सौचिकः	....	सौचिकाः
....	मयूरौ	मयूराः

प्रश्न 4. चित्राणि दृष्ट्वा संस्कृतपदानि लिखत- (चित्रों को देखकर संस्कृत पद लिखिए-

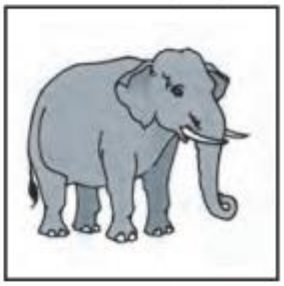
....

....

....

....

....

....

उत्तरः
गजः
काकः
चन्द्रः
तालः
ऋक्षः
बिडालः।

प्रश्न 5. चित्रं दृष्ट्वा उत्तरं लिखत- (चित्र देखकर उत्तर लिखिए-

यथा– बालकः किं करोति?

बालकः पठति।

अश्वौ किं कुरुतः?

....

कुक्कुराः किं कुर्वन्ति?

....

छात्रौ किं कुरुतः?

....

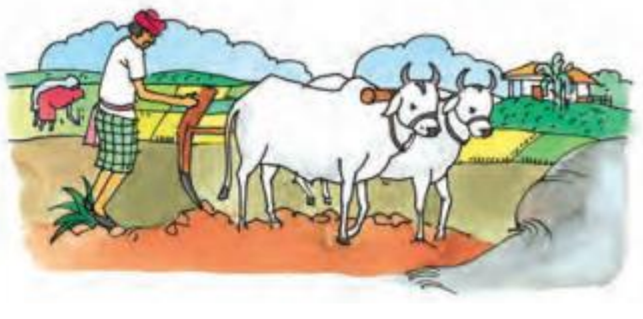

कृषकः किं करोति?

....

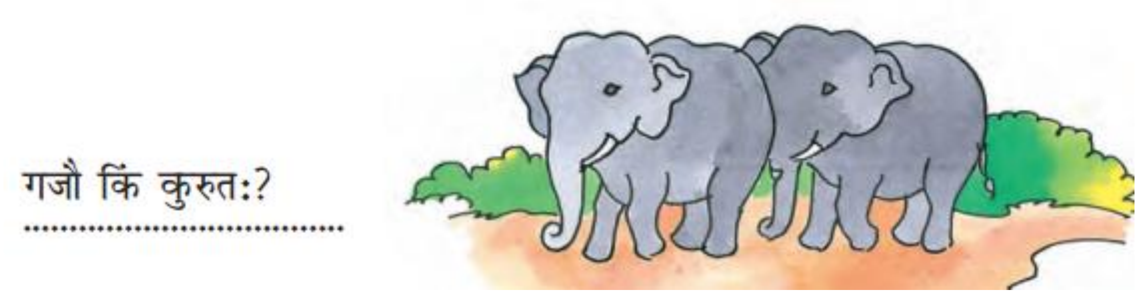

उत्तर:
अश्वौ धावतः।
कुक्कुराः बुक्कन्ति।
छात्रौ पठतः।
कृषकः बुक्कन्ति।
गजौ चलतः।

प्रश्न 6. पदानि संयोज्य वाक्यानि रचयत- (पदों का मिलान करके वाक्य बनाइए-

गजाः – नृत्यन्ति
सिंहौ – गायति
गायकः – पठतः
बालकौ – चलन्ति
मयूराः – गर्जतः

उत्तर:
गजाः – चलन्ति।
सिंहौ – गर्जतः।
गायकः – गायति।
बालकौ – पठतः।
मयूराः – नृत्यन्ति।

प्रश्न 7. मञ्जूषातः पदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- (मञ्जूषा से पद चुनकर रिक्त स्थान भरिए-

नत्यन्ति गर्जतः धावति चलतः फलन्ति खादति
(क) मयूराः ....।
(घ) सिंहौ ....।
(ख) गजौ ....।
(ङ) वानरः .... ।

(ग) वृक्षाः ....।
(च) अश्वः ....।

उत्तर:
(क) नृत्यन्ति
(ख) चलतः
(ग) फलन्ति
(घ) गर्जतः
(ङ) खादति
(च) धावति

प्रश्न 8. सः, तौ, ते इत्येतेभ्यः उचितं सर्वनामपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- (सः, तौ, ते-इन में से उचित सर्वनाम पद चुनकर रिक्त स्थान भरिए-

यथा- अश्वः धावति। – सः धावति।
(क) गजाः चलन्ति – .... चलन्ति।
(ख) छात्रौ पठतः। – .... पठतः।
(ग) वानराः क्रीडन्ति। – .... क्रीडन्ति।
(घ) गायकः गायति। – .... गायति।
(ङ) मयूराः नृत्यन्ति। – .... नृत्यन्ति।

उत्तर:
(क) ते
(ख) तौ
(ग) ते
(घ) सः
(ङ) ते

ध्यातव्यम्

(क) संस्कृत में तीन लिंग होते हैं — पुँल्लिग, स्त्रीलिंग और नपुंसकलिंग।
(ख) संस्कृत में तीन पुरुष होते हैं — प्रथम पुरुष, मध्यम पुरुष और उत्तम पुरुष।
(ग) संस्कृत में तीन वचन होते हैं — एकवचन, द्विवचन और बहुवचन।